

SALDIRGANLIK: KİŞİLERARASI İLİŞKİ TARZLARI VE EMPATİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

Yrd. Doç.Dr. Derya HASTA

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü

Psk. Müzeyyen Eda GÜLER

Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Öz

Bu çalışma, saldırganlığın kişilerarası ilişki tarzları ve empatiyle ilişkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar genel olarak, kişilerarası ilişki tarzları ve empatinin saldırganlık türleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, empatik eğilim ile küçümseyici ilişki tarzı hem yıkıcı saldırganlığı hem de edilgen saldırganlığı anlamlı olarak yordamaktadır. Atılğanlığı ise, açık ve benmerkezci ilişki tarzının yordadığı anlaşılmaktadır. Çalışmada ayrıca, kadınların empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı

ve atılganlık düzeylerinin erkeklerinkinden yüksek olduğu; benmerkezci ilişki tarzı, küçümseyici ilişki tarzı, yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin ise erkeklerinkinden düşük olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular ilgili yazın eşliğinde tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Saldırganlık, kişilerarası ilişki tarzları, empati.

AGGRESSION: AN INVESTIGATION IN TERMS OF INTERPERSONAL STYLES AND EMPATHY

Abstract

This study was conducted to investigate the relationship of aggression with interpersonal styles and empathy. The results revealed that interpersonal styles and empathy were related with aggression types. For example, empathic tendency and contemptuous interpersonal style were found to be predictive of both destructive aggression and passive aggression. Assertiveness, on the other hand, was predicted by explicit and egocentric relationship styles. The findings also indicated that females had higher scores on empathic tendency, explicit and respectful interpersonal styles, assertiveness; and lower scores on egocentric and contemptuous interpersonal style, destructive and passive aggression than did males. The results were discussed within the framework of the related literature.

Key words: Aggression, interpersonal styles, empathy.

Giriş

Toplumsal bir varlık olan insan, sosyal yaşamın bir gereği olarak diğer insanlarla ilişki halindedir ve bu ilişki hali kimi zaman saldırgan unsurlar içerebilmektedir. Saldırganlığın birey ve toplum için yol açtığı olumsuz sonuçlar hemen herkes tarafından bilinmektedir. Bu durum, saldırganlığın kontrol altına alınmasıyla ilgilenen araştırmacıları, saldırgan duygu ve davranışlarla ilişkili olan değişkenleri araştırmaya yönelmektedir. Saldırganlığın konu edildiği bu araştırmada da, saldırganlık ile günlük hayatımızda en az onun kadar önemli bir yer tutan kişilerarası ilişki tarzları ve empati arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Saldırganlık, Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'nde (Enç, 1980, s.158) 'bireyin kendi düşünce ya da davranışlarını, dıştaki direnmelere karşın zorla karşısındakine benimsetme çabası' olarak tanımlanmaktadır. Başka kaynaklarda ise saldırganlık, 'başkalarını inciten, psikolojik ve fizyolojik zarar veren her türlü davranış', 'başkalarını incitme niyeti taşıyan her türlü davranış' ya da 'öfke içeren davranış' gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir. Bu tanımlar yakından incelendiğinde ortak noktalarının 'zarar verme davranışına'

yaptıkları vurgu olduğu görülmektedir (Bilgin, 1988; Şekertekin, 2008; Yenel, 2004).

Saldırganlık farklı şekillerde açıklanabilmektedir (Kiper, 1984; Köksal, 1991). İçgüdü kuramları saldırganlığı, doğuştan gelen saldırgan içgüdülerin bir sonucu olarak görmektedir. İnsanlarda saldırganlığın doğuştan geldiğini savunan bu görüşlerin temeli önemli ölçüde, hayvanlar üzerine yapılan çalışmalara dayandırılmaktadır. Etoloğların büyük bir kısmı, hayvanlarda saldırganlığın doğuştan gelen ve hayatı sürdürmek, soyu devam ettirmek için gerekli bir güdü olduğuna inanmaktadır (Derwent, 2007). Lorenz (1983) saldırganlığın insanlar için de benzer bir işlevi olduğunu belirtmektedir. Ona göre saldırganlık, insanoğlunun içinde taşıdığı, türü korumaya yönelik, dışarı çıkmayı bekleyen birinci dereceden tehlikeli bir güdüdür. Sosyal öğrenme kuramcıları ise, saldırganlığı öğrenmelere dayandırarak açıklamayı tercih etmektedir (Bandura, Ross ve Ross, 1961; Bandura, 1971; Bostan ve Kılıçgil, 2008; Özmen, 2004; Terzi, 2009; Yenel, 2004). Bandura (1971), ‘sosyal öğrenme kuramı’ ile saldırganlığın sosyalizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkan, öğrenilebilen bir davranış olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda bireyi saldırganlığa iten nedenler içsel değil, dışsal ve çevresel görünmektedir. Saldırganlığa bir diğer açıklama, engelleme-saldırganlık kuramından gelmektedir. Bu kuram, saldırganlığın engelleme sonucu ortaya çıktığı görüşünü benimsemektedir. Kuram, ilk kez 1939 yılında Dollard ve Yale Üniversitesi’nden arkadaşları tarafından ortaya atılmıştır. Dollard ve arkadaşları, engellemenin her zaman saldırganlığa yol açtığını öne sürerken, Berkowitz (1989) engellemenin her durumda saldırganlıkla

sonuçlanmayacağına dikkat çekmektedir. Biyolojik kuram ise, saldırganlığa biyolojik açıklamalar getirmekte; örneğin, saldırganlığı XXY ve XYY gibi kromozom anormallikleri, DNA polimorfizmi gibi genetik etkilerle açıklamaktadır (Abay ve Tuğlu, 2000; Başoğlu, 1998).

Saldırıcılığa getirilen açıklamalara ek olarak, farklı saldırganlık türlerinden de söz edilmektedir. Araştırmacıların, bir amaca varmada araç olarak saldırganlık, fiziksel ve psikolojik saldırganlık, aktif ve pasif saldırganlık, sosyal rol olarak saldırganlık, dolaylı saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık, özgeci saldırganlık, izin verilmiş saldırganlık ve düşmanca saldırganlık (Derwent, 2007; Doğan ve ark., 2002; Eroğlu, 2009; Kartal ve Bilgin, 2009; Şahan, 2007; Var, 2008) gibi farklı saldırganlık tür ya da sınıflamaları üzerinde durdukları görülmektedir. Bu araştırmada ise saldırganlık yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. *Yıkıcı Saldırıcılık*. Bireylerin herhangi bir engellenme durumunda, üzüntü veya karmaşık duygu yoğunluğu içerisinde, kendisine zarar veren kaynağa karşı, zarar verme amacı taşıyan yıkıcı bir tutum izleyip, toplumun onaylamayacağı biçimde yıkıcı bir saldırganlık sergilemesidir. Bu tür saldırganlık düşmanlık içermektedir (Kiper, 1984; Tutkun ve ark., 2010). *Edilgen Saldırıcılık*. Bu tip saldırganlıkta, bireyler karşısındaki kişiye açık bir edimde bulunmadan saldırganlık duygularını tatmin etmektedir. Edilgen saldırganlık durumunda bireyler farklı kaygılardan dolayı pasif bir davranış gösterip mücadeleden kaçma eğilimindedir (Bostan ve Kılıçgil, 2008). Edilgen saldırganlık, ileri derecede sözel olarak iğneleme ve alay etme biçiminde ortaya çıkabilmektedir (Yenel, 2004). *Atılganlık*. Kendini

ifade edebilme sosyal becerisi olarak görülmektedir (Kırımoglu ve ark., 2009). Atılganlık saldırgan olma durumu değildir. Saldırganlık ile atılganlık farklı davranışlar olmasına karşın, Kiper'e (1984) göre atılganlık, yapıcı saldırganlık olarak nitelendirilmelidir. Atılgan bireyler kendilerine haksızlık ve saygısızlık yapılmasına izin vermemektedir (Tutkun ve ark., 2010). Temelde atılganlık bireylerde olumlu görülen duygu, düşünce ve gereksinimleri ifade edebilme yeteneği olmasına karşın, bu gereksinimlerin kişinin yasal hakkı olması gerekmektedir (Yenel, 2004). Başka bir ifadeyle atılganlık, zaman zaman saldırganlık sınırlarına geçebilmektedir.

Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında aile, sosyal çevre, gürültü, alkol-uyuşturucu kullanımı, akut stres, psikolojik iyilik halini yitirme ve kitle iletişim araçları gibi pek çok etmen etkilidir. Birey çevrenin bir parçasıdır ve onunla etkileşim halindedir. Birey çevreyi etkileyebileceği gibi, çevre de bireyi etkilemektedir. Bu bağlamda bireyin karşılaşabileceği gürültü, çevre kirliliği gibi çevresel etmenler de saldırganlığa yol açabilmektedir (Bulut, 2008; Erden, 2007; Gültekin ve Sayıl, 2005; Rainey, 1984; Şahan, 2007; Ülken, 2011; Terzi, 2009; Thomas, 2003; Yıldız, 2004). Hangi nedenle olursa olsun saldırganlık, genel olarak zarar verici bir eylem biçimi olduğu için toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle, saldırganlığın ilişkili olduğu kontrol edilebilir sosyal etmenlerin belirlenmesi oldukça büyük önem taşımaktadır. İnsanlarda saldırganlığı etkileyen en önemli sosyal etmenlerden biri bireyin günlük sosyal hayatının büyük bir kısmını kapsayan kişilerarası ilişkilerdir. Kişilerarası ilişkilerde gözlenen herhangi bir bozukluk, olumsuzluk ya da çatışmanın saldırgan duygu ve davranışları yordayacağı

düşünüldüğünden (Demirci ve ark., 2002) araştırmada kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişki incelenmektedir.

Kişilerarası ilişkiler bireyler arasındaki etkileşimi ifade emektedir. Kişilerarası ilişki, iki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşen, tanışık olmaktan samimiyete kadar farklı yakınlık düzeylerinde yaşanan ilişkiler olarak düşünülmektedir (İmamoğlu, 2009). Saymaz (2003)'a göre kişilerarası ilişkiler 'bireylerin diğer kişilerle olan ilişkilerinde yaşadıkları duygu, düşünme ve davranış stillerini' ifade etmektedir (s. 30). Kişilerarası ilişkiler bireyi doğrudan etkilemekte (Durmaz, 2004; Erözkan, 2009; Oral, 2006; Yılmaz, 2010; Yüksel, 2008), zamanla bireyler arasında gözlenen kişilerarası ilişki tarzlarını şekillendirmektedir (Karlı, 2008; Koç, 2008). Buss ve Craik'e (1983) göre, kişilerarası ilişki tarzı, bireyin çeşitli ilişki ve durumlarda sergilediği genel davranış eğilimi ve kişilik örüntüsünü temsil etmektedir. Olumsuz kişilerarası ilişki tarzları, bireylerin hayat kalitesini ve yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemekte, ilişkilerinde çatışma ve sorun yaşamalarına zemin hazırlamaktadır (Batıgün, 2004). Çatışmaların çözümü için bazı bireyler yapıcı yollar kullanırken, diğer bazıları Yıldırım'ın da (2006) belirttiği gibi yıkıcı yolları, saldırgan yöntemleri tercih etmektedir.

Kişilerarası ilişki tarzları, iletişim sürecinde meydana gelen etkileşimlerin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve kişilerarası ilişkilerin nasıl algılanacağından, ruh sağlığına kadar geniş bir yelpazede bireylerin yaşamını etkilemektedir (Erözkan, 2009; Durak Batıgün ve Hisli Şahin, 2009; Hisli Şahin, Durak Batıgün ve Uzun, 2011). Her bireyin geliştirdiği bir kişilerarası ilişki tarzı bulunmaktadır. Birey hem bu ilişki tarzına göre hareket etmekte,

hem de etkileşim içinde olduğu diğer bireyin kişilerarası ilişki tarzından etkilenmektedir. Bireylerin aynı zamanda farklı ilişkilerinde, farklı kişilerarası ilişki tarzlarını benimseyebildikleri ve bilinçsiz biçimde birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde kişilerarası ilişki tarzlarını kullanabildikleri görülmektedir (Yılmaz, 2010). Kişilerarası ilişkilerde besleyici ve ketleyici ilişki tarzları kullanılmaktadır. Kişilerarası ilişkiler bireylerin yaşantılarını iyileştirebilir, doyurucu ve besleyici bir nitelikte olabilir. Bu tür ilişkiler besleyici ilişki tarzları olarak isimlendirilmektedir. Yıkıcı etkiye sahip kötü yaşantılara neden olabilen ilişki tarzları ise zehirleyici ya da ketleyici ilişki tarzları olarak kabul edilmektedir (Greenwald, 1999). Besleyici ilişkiler 'gereksinimlerini karşısındakine açıkça ifade etme, karşısındakine kabullenici ve saygılı bir tarzda yaklaşma ve yapıcı konuşma" gibi olumlu özelliklerle açıklanırken, ketleyici ilişkiler 'kendini üstün görme, karşısındakini küçümseme, başkalarına sözle sataşma ya da onlarla alay etme ve kolayca öfkelenebilme gibi" özelliklerle ifade edilmektedir (Durak Batıgün ve Hisli Şahin, 2009; Hisli Şahin, Durak Batıgün ve Uzun, 2011; Hisli Şahin, Durak Batıgün ve Koç, 2011). Besleyici ilişki, karşılıklı anlayışla sağlanırken, ketleyici ilişkide zorlama, yönetme isteği ve baskı vardır. Dolayısıyla besleyici ilişki tarzları bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olurken; ketleyici ilişki tarzları tam tersi bir etki yaratarak sağlıklı bir ilişki sürdürmeyi güçleştirmektedir (Greenwald, 1999). Bu bilgiyle tutarlı olarak, Hisli Şahin, Durak Batıgün ve Uzun (2011) ve Hisli Şahin, Durak Batıgün ve Koç'un (2011) çalışmaları kişilerarası tarz ve bir tür saldırganlık olan öfke arasındaki ilişkiyi belgelemektedir.

Saldırganlıkla ilişkili olduğu düşünölen bir diğeri değışken ise empatidir. Empati, kişilerarası ilişkileri etkileyip, herhangi bir çatışma durumunun yaşanmamasını ve bireylerin birbirleri ile daha iyi ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Eisenberg, 2000; Erken, 2009; Gürüz ve Eğinli, 2008; İkiz, 2006; Pişkin, 1989). Diğeri yönelimli bir duygu olan empati, olumlu sosyal davranışların gelişmesine katkıda bulunmakta, empati yoksunluğu ise sosyal yaşamda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bireylerde empati yoksunluğunun ortaya çıkardığı bu sorunlar arasında saldırgan duygu ve davranışların da olduğu düşünölmektedir. Bu düşünce doğrultusunda çalışmada, kişilerarası ilişki tarzları ile birlikte empatinin de saldırganlıkla ilişkisi araştırılmaktadır.

Empati, bireyin kendini diğeri bireyin yerine koyarak onu anlaması ve bunu ona hissettirmesi sürecidir. Empati süreci algılama, anlama, hissetme gibi psikolojik, bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluşmaktadır (Feshbach,1975). Morse ve arkadaşları (1992), empatinin duygusal, etik, bilişsel ve davranışsal bileşenlerine vurgu yapmaktadır. Dökmen'e (2003) göre ise empatinin, bilişsel ve duygusal olmak üzere iki yan bileşeni vardır. Empatinin bilişsel yanı bireyin kendisini karşısındaki bireyin yerine koyarak onun ne düşündüğünü, duygusal yanı ise bireyin kendisini karşısındaki bireyin yerine koyarak onun ne hissettiğini anlamasıdır. Dökmen (2003) empatiyi 'bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru anlaması' şeklinde tanımlamaktadır (s. 135). Empati, bireylerin birbirini anlamasını sağlayarak, aralarında herhangi bir çatışma yaşanması olasılığını azaltmaktadır (Alver, 2003; Dökmen, 2003; Eisenberg, 2000). Hatırlanacağı

gibi, saldırganlık diğerlerini inciten, onlara psikolojik ve fiziksel zarar veren olumsuz etkileri olan davranışları kapsamaktadır (Bilgin, 1988; Yenel, 2004). Saldırganlık eğilimi gösteren birey, empati kurup kendisini karşısındakinin yerine koyarak onu anlamaya çalıştığı anda saldırgan duygularıyla daha barışçıl yollarla başa çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, empati kurma eğilimi saldırganlığın azalmasında etkin rol oynamaktadır (Strayer ve Roberts, 2004).

Buraya kadar aktarılanları özetlemek gerekirse, büyük ölçüde sosyalleşme sürecinde şekillenen saldırganlığın, kişilerarası ilişki tarzları ve empatik eğilimle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, ülkemizde bu değişkenleri bir arada inceleyen bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu nedenle çalışmada, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Çalışmada ilk olarak, kişilerarası ilişki tarzları, empati ve saldırganlık türleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ardından, kişilerarası ilişki tarzları ve empatinin saldırganlık türlerini hangi düzeyde yordadığı araştırılmıştır. Kuşkusuz bireylerin ilişki tarzları onların saldırganlık düzeylerine farklı şekillerde yansımaktadır. Bu çalışmada, saldırganlık türlerinin ketleyici ilişki tarzlarıyla pozitif yönde, besleyici ilişki tarzları ve empati ile negatif yönde ilişkiler gösterdiği varsayılmıştır. Ek olarak çalışmada, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların daha empatik, kişilerarası ilişkilere daha açık (Bozkurt, 1997; Myyry ve Helkama, 2001; Park ve ark., 2006; Watson, Biderman ve Sawrie, 1994) ve daha az saldırgan olduğuna işaret eden araştırma bulgularından (örneğin, Bem, 1974; Rainey, 1984; Thomas, 2003) yola çıkılarak; kadınlarla erkeklerin kişilerarası ilişki tarzları, empati ve saldırganlık

düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu bilgiler ışığında araştırmada şu denenceler sınanmıştır:

1. Yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık; ketleyici ilişki tarzları (benmerkezci ve küçümseyici) ile pozitif, besleyici ilişki tarzları (açık ve saygılı) ve empatik eğilim ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler göstermektedir.
2. Saldırganlık türlerini ketleyici ilişki tarzları (benmerkezci ve küçümseyici) pozitif yönde, besleyici ilişki tarzları (açık ve saygılı) ve empatik eğilim negatif yönde yordamaktadır.
3. Erkeklerinkiyle karşılaştırıldığında, kadınların empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı düzeyleri daha yüksek; benmerkezci ilişki tarzı, küçümseyici ilişki tarzı, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık düzeyleri ise daha düşüktür.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 120 (%58.5) kadın, 85 (% 41.5) erkek olmak üzere toplam 205 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 17-29, yaş ortalaması ise 20.82'dir (S: 2.27). Araştırmaya Ankara'daki üniversitelerde öğrenimini sürdürmekte olan üniversite öğrencileri katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için Demografik Bilgi Formu, empati eğilim düzeylerini belirlemek için Empatik

Eğilim Ölçeği (EÖ), kişilerarası ilişki tarzlarını belirlemek için Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği (Diğerleri ve Siz) (KİTÖ), saldırganlık eğilimlerini belirlemek için ise Saldırganlık Ölçeği (SE) uygulanmıştır.

Demografik Bilgi formu: Bu bilgi formunda katılımcılara yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Empatik Eğilim Ölçeği: Dökmen (1988) tarafından geliştirilen, bireylerin gündelik hayatlarında empati kurma düzeyini ölçmeyi amaçlayan bir ölçektir. Her madde 1-5 arasında değişen likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçek 20 maddeden oluşmakta, 3, 5, 8, 11, 12, 13, 15 ve 18. maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireyin empatik eğilim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Dökmen tarafından yapılan çalışmada, ölçeğin güvenirlik katsayısı .82 olarak belirlenmiştir.

Kişilerarası İlişki Tarzları Ölçeği: Bu ölçek, Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, bireylerin diğer bireylerle olan etkileşim tarzını belirlemeyi amaçlamaktadır. 31 maddeden oluşan ölçekte, her madde 0-3 arasında değişen Likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçek, besleyici ve ketleyici ilişki tarzlarını ölçen iki alt ölçekten meydana gelmektedir. Her bir alt ölçek, kendi içinde iki alt boyuta ayrılmaktadır. Besleyici ilişki tarzları alt ölçeği açık ve saygılı ilişki; ketleyici ilişki tarzları alt ölçeği ise benmerkezci ve küçümseyici ilişki alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .79'dur. Alt ölçeklerin iç tutarlılığı ise; açık ilişki tarzı için .73, saygılı ilişki tarzı için .70, benmerkezci ilişki tarzı için .56 ve küçümseyici ilişki tarzı için .78 olarak belirlenmiştir (Şahin, Durak ve Yasak, 1994).

Saldırıcılık Ölçeği: Kiper (1984) tarafından geliştirilmiş olan bu ölçek yıkıcı saldırıcılık, atılganlık ve edilgen saldırıcılık olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. 30 maddeden oluşan ölçekte, her bir madde 1-7 arasında değişen Likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Yıkıcı saldırıcılık alt testinin güvenilirlik katsayısı .81; atılganlık alt testinin güvenilirlik katsayısı .93 ve edilgen saldırıcılık alt testinin güvenilirlik katsayısı .88 olarak tespit edilmiştir (Kiper, 1984).

İşlem

Veri toplama araçları, öğrencilere araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Katılımcılara çalışmanın amacı, hakları ve ölçekleri doldururken dikkat edilmesi gereken noktalar açıklandıktan sonra uygulamaya başlanmıştır. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 10 dakikalık bir süreyi kapsamıştır.

Bulgular

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırmada ilk olarak, empatik eğilim, besleyici (açık, saygılı) ve ketleyici (ben merkezci, küçümseyici) kişilerarası ilişki tarzları ve saldırıcılık türleri arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Ardından, empatik eğilim ve kişilerarası ilişki tarzlarının saldırıcılık türlerini hangi

düzeyde yordadığını tespit etmek için aşamalı (stepwise) hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Son olarak, kadınlar ve erkeklerin araştırmada yer alan değişkenler açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız gruplar için t testi gerçekleştirilmiştir.

Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analizi yapılmış, analiz sonuçları Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.

	1	2	3	4	5	6	7
Empatik eğilim (1)							
Açık tarz (2)	.49**						
Saygılı tarz (3)	.42**	.74**					
Benmerkezci tarz (4)	-.12	-.06	-.20**				
Küçümseyici tarz (5)	-.26**	-.24**	-.37**	.66**			

Besleyici tarz (6)	.49**	.94**	.92**	-.13	-.32**	
Ketleyici tarz (7)	-.23**	-.19**	-.34**	.84**	.96**	-.28**
Yıkıcı saldırganlık (8)	-.31**	-.04	-.14*	.47**	.63**	-.09
Edilgen saldırganlık (9)	-.31**	-.15*	-.19**	.40**	.50**	-.18**
Atılganlık (10)	.31**	.69**	.52**	.17*	.01	.65**

** p<.01, *p<.05

Tablo 1.'deki korelasyon değerleri, araştırmanın amacı için önemli olan ilişkiler açısından incelendiğinde, yıkıcı saldırganlığın empatik eğilim ve saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde; benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. Edilgen saldırganlık empatik eğilim, açık ilişki tarzı ve saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde ilişkiler gösterirken; benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Atılganlık ile açık, saygılı, benmerkezci ilişki tarzları ve empatik eğilim arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, empatik eğilimin küçümseyici ilişki tarzı ile negatif, açık ve

saygılı ilişki tarzları ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Saldırganlık türlerini yordayan değişkenleri belirlemek için aşamalı hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Korelasyon analizinden elde edilen bulgular incelendikten sonra ilk olarak “yıkıcı saldırganlığı” yordayan değişkenleri belirlemek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizin ilk aşamasında küçümseyici, benmerkezci ve saygılı ilişki tarzları denkleme dahil edilmiş, ardından empatik eğilim denkleme alınmıştır. Daha sonra, “edilgen saldırganlığı” yordayan değişkenleri belirlemeye yönelik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Denkleme ilk sırada küçümseyici, benmerkezci, saygılı ve açık ilişki tarzları alınmış, onları ikinci aşamada denkleme dahil edilen empatik eğilim izlemiştir. Son regresyon analizi “atılganlığı” yordayan değişkenleri belirlemek için yapılmıştır. Analizin ilk aşamasında küçümseyici, benmerkezci ve saygılı ilişki tarzları analize alınmış, onları ikinci aşamada denkleme dahil edilen empatik eğilim takip etmiştir. Bu, analizlerden elde edilen sonuçlar değişkenlerin regresyon denkleminde giriş sırasına uygun olarak Tablo 2.’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Saldırıcılık Türlerini Yordayan Değişkenler

	R ²	Uyarlanmış R ²	Beta	t	F Değişim	F
Yıkıcı Saldırıcılık						
Küçümseyici ilişki tarzı	.40	.40	.59	11.44**	136.67**	136.67**
Empatik eğilim	.43	.42	-.15	-3.80**	7.79**	74.52**
Edilgen Saldırıcılık						
Küçümseyici ilişki tarzı	.25	.24	.45	7.22**	66.31**	66.31**
Empatik eğilim	.28	.27	-.19	-3.11**	9.69**	39.42**
Atılganlık						
Açık İlişki tarzı	.47	.47	.70	14.25**	182.17**	182.17**
Benmerkezci ilişki tarzı	.52	.51	.21	4.20**	17.60**	107.34**

**p< .01, *p< .05

Tablo 2.'ye bakıldığında, yıkıcı saldırıcılığı küçümseyici ilişki tarzının pozitif yönde, empatik eğilimin negatif yönde yordadığı görülmektedir.

Bu iki değişkenin yıkıcı saldırganlıkta açıkladığı toplam varyans % 44'tür. Edilgen saldırganlığı ise küçümseyici ilişki tarzının pozitif, empatik eğilimin negatif yönde yordadığı anlaşılmaktadır. Bu iki değişkenin edilgen saldırganlıkta birlikte açıkladıkları toplam varyans % 27'dir. Son olarak, atılganlığı yordayan değişkenler incelendiğinde, bu değişkeni açık ve benmerkezci ilişki tarzlarının pozitif yönde yordadığı gözlenmektedir. Açık ve benmerkezci ilişki tarzları atılganlık değişkenindeki varyansın % 51'ni açıklamaktadır.

Cinsiyete Göre Yapılan Karşılaştırmalar

Araştırmada yer alan kadın ve erkek katılımcıların empatik eğilim; besleyici ilişki tarzları olan açık ve saygılı ilişki tarzı; ketleyici ilişki tarzları olan benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzı; atılganlık, yıkıcı ve edilgen saldırganlık düzeyleri t testi yapılarak karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Yapılan Karşılaştırma Sonuçları.

	Cinsiyet	Ortalama	Standart sapma	t
Empatik eğilim	Kadın	64,61	5,54	3.84**
	Erkek	61,37	6,52	
Açık ilişki tarzı	Kadın	15,62	3,72	3.41**
	Erkek	13,55	4,62	
Saygılı ilişki tarzı	Kadın	15,91	2,93	3.55**
	Erkek	13,95	4,44	
Benmerkezci ilişki tarzı	Kadın	5,20	2,42	-3.06**
	Erkek	6,32	2,78	
Küçümseyici ilişki tarzı	Kadın	5,88	4,33	-5.61**
	Erkek	10,01	5,74	
Yıkıcı saldırğanlık	Kadın	34,43	10,17	-4.21**
	Erkek	41,11	11,85	
Edilgen saldırğanlık	Kadın	32,11	10,87	-3.86**
	Erkek	38,15	11,28	
Atılğanlık	Kadın	49,84	9,90	2.06*
	Erkek	46,62	11,75	

**P<.01, *p<.05

Yapılan t testinin sonuçları, kadınların empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve atılganlık düzeylerinin anlamlı olarak erkeklerinkinden yüksek olduğunu göstermektedir. Kadınların benmerkezci ilişki tarzı, küçümseyici ilişki tarzı, yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri ise anlamlı olarak erkeklerinkinden düşüktür.

Tartışma

Bu kısımda ilk olarak değişkenler arasında gözlenen ilişkiler tartışılmaktadır. Ardından kısaca, bu ilişkiler doğrultusunda gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları gözden geçirilmektedir. Son olarak, yazındaki bilgiler ışığında araştırmada yer alan değişkenler açısından gözlenen cinsiyet farklılıkları üzerinde durulmaktadır.

Korelasyon Analizine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bulgular empatik eğilim, kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlık türleri arasında gözlenen ilişkiler açısından incelendiğinde, yıkıcı saldırganlığın empatik eğilim ve saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği anlaşılmaktadır. Edilgen saldırganlık açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve empatik eğilim ile negatif yönde, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile

pozitif yönde anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Atılganlık ile empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve benmerkezcilik ilişkisi tarzı arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

Empatik eğilimin saldırganlık türlerinden yıkıcı ve edilgen saldırganlıkla negatif yönde, atılganlıkla pozitif yönde ilişkili olması, empatik eğilim arttıkça yıkıcı ve edilgen saldırganlık düzeylerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Bilgin'e (1988) göre, yıkıcı saldırganlık doğrudan karşıdaki bireye zarar verme amacı taşıırken, edilgen saldırganlık iğneleyici davranışları içermektedir. Empatinin bireylerin birbirini anlamasını sağladığı ve çatışma oluşumunu engellediği (Dökmen, 2003) dikkate alındığında, söz konusu sonuçlar anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar aynı zamanda, araştırmanın "empatik eğilim ile saldırganlık türleri arasında negatif yönde ilişkiler bekleyen" ilk denencesini büyük ölçüde doğrulamaktadır. Söz konusu bulgular, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık eğiliminin yüksek olduğunu ortaya koyan Erken'in (2009) ve Rehber'in (2007) çalışma sonuçlarıyla da tutarlıdır. Ancak empatik eğilim ile saldırganlığın alt boyutlarından olan atılganlık arasında gözlenen pozitif ilişki ilk bakışta şaşırtıcıdır. Diğer yönüyle olumlu bir duygu olan empati arttıkça, eğer bir saldırganlık türü ise atılganlık azalıyor olmalıdır. Bununla birlikte atılganlığı, bireylerin olumlu görülen duygu, düşünce ve gereksinimlerini ifade edebilme yeteneği olarak ele aldığımızda empatik eğilimle pozitif ilişki göstermesi anlaşılmaktadır. Kiper (1984) atılganlığı yapıcı bir saldırganlık türü olarak yorumlamaktadır. Bireyler kimi zaman hakları olmadan, olumsuz gereksinimlerini de karşı tarafa aktarmaktadır. Oysaki, ancak olumlu olan gereksinimlerin ifadesi atılganlık

olmaktadır (Yenel, 2004). Özetle atılganlığın, hem empati hem de saldırganlıkla pozitif ilişki göstermesine neden olacak niteliklere sahip olabileceği anlaşılmaktadır

Sonuçlar kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlık açısından incelendiğinde, yıkıcı saldırganlığın saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde; benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde ilişkili olduğu gözlenmiştir. Saygılı ilişki tarzı besleyici kişilerarası ilişki tarzlarından biridir ve bu tarzı sergileyen bireyler karşısındakine saygılı, anlayışlı ve kabullenici yaklaşmak eğilimindedir (Durak Batıgün ve Hisli Şahin, 2009). Bu nedenle, saygılı ilişki tarzı ve yıkıcı saldırganlık arasında gözlenen negatif ilişki anlaşılır görünmektedir. Yıkıcı saldırganlığın, ketleyici kişilerarası ilişki tarzlarından benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde ilişki göstermesi de beklenen yöndedir. Hatırlanacağı gibi, ketleyici ilişkiler karşısındakinin görüşlerini dikkate almama, sözle sataşma, alay etme ve kolayca öfkelenebilme gibi saldırgan nitelikler barındırmaktadır (Şahin ve ark., 1994). Saldırganlıkta da güç savaşına girme, sataşma gibi davranışlar bulunmaktadır (Kartal ve Bilgin, 2009). Bu bağlamda, küçümseyici kişilerarası ilişki tarzı ve saldırganlık arasında gözlenen ilişki anlaşılır olmaktadır.

Bulgular, edilgen saldırganlığın açık ve saygılı ilişki tarzları ile negatif yönde, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğunu göstermektedir. Besleyici ve ketleyici kişilerarası ilişki tarzlarının özellikleri dikkate alındığında bu sonuçlar olağan karşılanmaktadır. Örneğin, besleyici ilişki tarzı “kendi gereksinimlerini ve isteklerini karşısındakine açıkça belli etmek, karşısındakine ona saygı

duyduğunu ve onu kabullendiğine ilişkin mesajlar vermek ve olumlu konuşmalar yapmak” gibi iletişim becerilerini içermektedir (Oral, 2006). Bu araştırmanın sonucuyla uyumlu olarak, öğretmen adayları üzerinde yapılan bir çalışmada, iletişim becerileri azaldıkça saldırganlığın arttığı saptanmıştır (Kurtyılmaz, 2005).

Saldırganlık türlerinden atılganlık ise, hem besleyici ilişki tarzlarından açık ve saygılı ilişki tarzı ile hem de ketleyici ilişki tarzlarından benmerkezci ilişki tarzı ile pozitif yönde ilişkilidir. Açık kişilerarası ilişki tarzını ölçen ‘kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşımdakine açıkça belli ederim” gibi maddelerin, saldırganlığın alt boyutları arasında yer alan atılganlık ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Şekertekin (2008) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, sosyal ilişkilerde şefkatli ve ısrarlı olma ile atılganlık arasında gözlenen anlamlı ilişki araştırmanın bu bulgusunu destekler niteliktedir.

Empatik eğilim ve kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise, empatik eğilimin küçümseyici ilişki tarzı ile negatif, açık ve saygılı ilişki tarzları ile pozitif yönde ilişkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Empatik bireyler ile açık ve saygılı ilişki tarzlarına sahip olan bireylerin olumlu ve hoşgörülü olmak gibi ortak özelliklere sahip oldukları (Dökmen, 2003; Greenwald, 1999; Durak Batıgün, Hisli Şahin, 2009) bilinmektedir. Bu nedenle, empatik eğilim ile açık ve saygılı ilişki tarzları arasında gözlenen ilişkiler yazınla tutarlık göstermektedir. Ayrıca, empatik bireyler küçümseyici ilişki tarzına sahip olanlar gibi aşağılayıcı ve üstünlük taslayıcı tepkiler sergilememektedir. Bu durum da, empatik eğilim ve küçümseyici ilişki tarzı arasında gözlenen negatif ilişkiye bir açıklama getirmektedir.

Regresyon Analizlerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Regresyon analizi sonuçları, yıkıcı saldırganlığı, küçümseyici ilişki tarzının pozitif yönde, empatik eğilimin ise negatif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Kişilerarası ilişkilerde küçümseyici ilişki tarzını benimseyen bireylerin aşağılayıcılık ve kendini beğenmişlik gibi özellikleri düşünüldüğünde, küçümseyici ilişki tarzının yıkıcı saldırganlığı pozitif yönde yordaması olağandır. Daha önce değinildiği gibi, empatik kişilik özellikleri ve saldırgan kişilik özellikleri farklılık göstermektedir (Bilgin, 1988; Dökmen, 2003). Empatik eğilimin yıkıcı saldırganlığı negatif yönde yordaması, bu bilgiyi ve araştırmanın ilgili denencesini desteklemektedir.

Sonuçlar, edilgen saldırganlığı, küçümseyici ilişki tarzının pozitif yönde, empatik eğilimin ise negatif yönde yordadığını göstermektedir. Durak Batıgün ve Hisli Şahin (2009), saldırgan öfke davranışlarının, ketleyici ilişki tarzında karşımıza çıkan öfkeli tarzla benzerlik gösterdiğini belirtmektedir. Onlara göre, saldırgan davranış ele alınırken kişilerarası tarzda bir sorun olduğu ve kişilerin olumsuz bir etkileşim tarzına sahip olduğu düşünülmelidir. Bu bilgiler dikkate alındığında, küçümseyici ilişki tarzının edilgen saldırganlığı pozitif yönde yordaması daha kolay anlaşılabilir.

Bulgular, açık ve benmerkezci ilişki tarzlarının atılganlığı pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Açık ilişki tarzına sahip bireylerin istek ve gereksinimlerini açıkça dile getirmeleri, onların atılgan özelliklerine işaret ediyor olabilir. Bu durum, açık ilişki tarzının atılganlığı yordama nedenini

açıklar niteliktedir. Benmerkezcı ilişki tarzının atılganlığı pozitif yönde yordamasıyla ilgili bulgu ise, bu ilişki tarzına sahip bireylerin benlik odaklı oldukları, atılgan bireylerin ise kendilerine haksızlık ve saygısızlık yapılmasına izin vermedikleri (Tutkun ve ark., 2010) düşünöldüğünde kısmen de olsa anlaşılabilir. Araştırmanın bu bulgularıyla tutarlı olarak, Şekertekin (2008) sosyal ilişkilerde şefkatli ve ısrarlı olma ile atılganlık arasında anlamlı ilişkiler gözlemiştir.

Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Gruplar arası karşılaştırma sonuçları, kadınların açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve empatik eğilim düzeyinin erkeklerinkinden yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların besleyici ilişki tarzlarını daha sık kullandıkları (Park, Schepp, Jang ve Koo, 2006) dikkate alındığında, onların açık ve saygılı ilişki tarzı puanlarının erkeklerinkinden yüksek olması beklenen bir durumdur. Kadınlar ve erkekler arasında gözlenen bu farklılıklar sosyalleşme süreciyle açıklanmaktadır. Cinsiyet rollerinin benimsendiği toplumsallaşma sürecinde kadınlara “rencide edici ve kırııcı sözleri kullanmaktan kaçınmaları, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı, anlayışlı, hoşgörölü ve uyumlu olmaları” besimsetilirken, erkeklere “güçlü, sert ve otoriter olmaları” gerektiği aktarılmaktadır (Bem, 1974; Dökmen, 1999; 2004; Glick veFiske, 1997; Glick ve ark., 2000; Riger ve Galligan, 1980; Prince-Gibson ve Schwartz, 1998). Araştırmada kullanılan ölçekteki besleyici tarzı temsil eden maddelerin (örneğin, “kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşımdakine açıkça belli ederim”)

aynı zamanda kadın cinsiyet rolünü yansıttığı; ketleyici tarzı temsil eden maddelerin (örneğin, “kendimi kolayca kaybedip öfkelenirim”) ise erkek cinsiyet rollerine daha uygun olduğu (Arsel, Durak Batıgün, 2011; Durak Batıgün, 2008) dikkate alındığında, bu sonuçlar anlaşılır olmaktadır. Araştırmada ayrıca, kadınların erkeklerden daha düşük düzeyde benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzına sahip olmaları aynı sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak yorumlanmaktadır.

Kadınlar ve erkekler arasında var olan cinsiyet rolü farklılıkları, onlar arasında gözlenen empatik eğilim farkının anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır. Yazın gözden geçirildiğinde cinsiyetin empatik beceri üzerinde farklılığa yol açmadığı yönünde bulgulara rastlansa da (örneğin, Dökmen,1987), kadınların erkeklerden daha empatik olduğunu gösteren çok sayıda sonuca ulaşılmaktadır (Eisenberg, Zho ve Koller.,2001; Litvack, McDougall ve Romney.,1997: Myyry ve Helkama,2001; Nadler ve Nadler,2000; Schireman ve Gundy, 2000).

Kadınların yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin erkeklerinkinden düşük olması ise, erkeklerin yıkıcı saldırganlık düzeyinin kadınlarinkinden yüksek olduğunu ortaya koyan bulgularla (örneğin, Erşan, Doğan ve Doğan; 2009; Rainey, 1984) uyumlu görünmektedir. Bu durumun nedeni kadınların kişilerarası ilişkilerinde olumlu bir niteliğe sahip olan kendini açma ve empati gibi değişkenleri daha sık kullanmaları olarak gösterilebilmektedir (Yılmaz, 2010). Thomas’a (2003) göre ise, geleneksel cinsiyet rolleri erkekleri öfkelenediklerinde saldırgan davranışlar sergilemeleri

için cesaretlendirmektedir. Bem'in (1974) erkeksi olarak tanımladığı cinsiyet rolleri de Thomas'ın bu görüşünü desteklemektedir.

Sonuç

Bulgular genel olarak, kişilerarası ilişki tarzları ve empatinin saldırganlık türleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar empatik eğilim ve küçümseyici ilişki tarzının yıkıcı ve edilgen saldırganlığı anlamlı olarak yordadığını göstermektedir. Atılganlığı ise, açık ve benmerkezci ilişki tarzının yordadığı anlaşılmaktadır. Ek olarak çalışmada, kadınların empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve atılganlık düzeylerinin erkeklerinkinden yüksek olduğu; benmerkezci ilişki tarzı, küçümseyici ilişki tarzı, yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin ise erkeklerinkinden düşük olduğu gözlenmektedir.

Çalışmada yalnızca üniversite öğrencilerine ulaşılmış olması, sonuçların genellenebilirliği açısından önemli bir sınırlılık yaratmaktadır. Bu nedenle sonraki çalışmalarda daha kapsamlı bir örneklem grubuna ulaşılması önerilmektedir. Ayrıca, kişilerarası ilişki tarzları, empati ve saldırganlık arasındaki ilişkileri inceleyecek olan izleyen çalışmalarda, bu değişkenler arasında gözlenen ilişkilerde düzenleyici bir rolü olduğu düşünülen cinsiyet rollerinin de araştırmaya dahil edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 21-26.
- Alver, B. (2003). *Bireylerin uyum ve empatik becerileri arasındaki ilişkiler*. Atatürk Üniversitesi: Erzurum, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Arsel, C. O.; Durak Batıgün, A. (2011). İntihar ve cinsiyet: Cinsiyet rolleri, iletişim becerleri, sosyal destek ve umutsuzluk açısından bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Dergisi*, Aralık 2011, 26 (68), 1-10.
- Bandura, A. (1971). *Psychological Modelling*, NY: Atherton
- Bandura, A., Ross, D. ve Ross, S.A. (1961), Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575-582
- Başoğlu, C. (1998). Saldırganlık davranışının biyolojik belirleyicilerinin araştırılmasına yönelik bir çalışma, Gata, Ankara: Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological Androgeny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 42(2). 155-162.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration- Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation,

Psychological Bulletin, 106 (1), 59-73.

Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikolojiye giriş* (1988), İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Yayımları.

Bostan, G. ve Kılıcıgil, E. (2008). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencisi olan ve

olmayan Ankara Üniversitesi öğrencileri saldırganlık boyutları. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 5 (3), 133-140.

Bozkurt, A. (1997). *Cinsiyetleri, Fakülteleri Ve Uyum Düzeyleri Farklı Hacettepe*

Üniversitesi Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeyleri. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bulut, S. (2008). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sınav kaygıları, saldırganlık*

eğilimleri ve problem çözme becerilerindeki yetersizliklerin sağaltımında grupla çözüm odaklı kısa terapinin etkileri. Erzurum: Yayınlanmamış doktora tezi.

Buss, D. M. ve Craik, G. H. (1983). The act frequency approach to personality. *Psychological Review*, 90 (2), 105-126.

Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile sportif aktivitelere katılımı*

ilişkisi. Gazi Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Doğan, B., Moralı, S., Kazak, Z. ve Tok, S. (2002). Bireylerin Spora Katılım, Cinsiyet ve

Sürekli Kaygı Düzeylerine Göre Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Ege*

Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Performans Dergisi, 8(8), 1-13.

Durak Batıgün, A. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: iletişim becerileri, yaşamı sürdürme

nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, Aralık, 23 (62), 65-75.

Durak Batıgün, A., Hisli Şahin, N. (2009). Kişilerarası Tarz, Öfke ve Benlik Algısı:

Psikopatolojilerde Ortak Ögeler. Ankara Üniversitesi: Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.

Batıgün, A. (2004). İntihar ile ilişkili bazı değişkenler: Öfke/ Saldırganlık, dürtüsel

davranışlar, problem çözme becerileri, yaşam sürdürme nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12(2), 49- 61.

Durmaz, M. (2004). *Kişilerarası iletişim ve motivasyon*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

- Dökmen, Ü. (1987). Yüz İfadeleri Konusunda Verilen Eğitimin Duygusal Yüz İfadelerini Teşhis Becerisi ve İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerine Etkisi, *Psikoloji dergisi*. 6(21), 75–80.
- Dökmen(1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-190.
- Dökmen. Y. Z. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*. 7 (1). 27-40.
- Dökmen, Ü. (2003). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen. Y.Z. (2004). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Eisenberg, N., Zho, Q. ve Koller, S. (2001). Brazilian adolescents' prosocial moral judgment and behavior: Relations to sympathy perspective taking, gender role orientations, and demographic characteristics, *Child development*, 72(20), 518–534.
- Eisenberg, N. (2000). *Empathy and Sympathy*. In M. Lewis ve J.M. Haviland-Jones (Eds.), Handbook of Emotions (pp. 677-691). New York: The Guilford Press.
- Enç, M. (1980). *Ruh Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Erden, N. (2007). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğretmenlik bölümleri, birinci öğretim son*

sınıf öğrencilerinin saldırganlık türleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Bolu.

Erken, M. (2009). *Empati becerisinin ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi.*

Sakarya: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Eroğlu, S. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve

üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21, 206- 221.

Erözkan, A. (2009). Lise öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcıları. *Selçuk*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21, 543- 551.

Feshbach, N.D. (1975). Empathy in children: Some theoretical and empirical considerations, *The*

Counseling Psychologist, 5(2), 25-30.

Glick, P. ve Fiske, S. T (1997). Hostile and Benovolent Sexism, Measuring Ambivalent

Sexist Attitudes Toward Women. *Psychology of Women Quarterly, 21, 119-135.*

Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., Adetoun, B., Osagie,

J. E., Akande, A., Alao, A., Brunner, B., Willemsen, T. M., Chipeta, K., Dardenne, B., Dijksterhuis, A., Wigboldus, D., Eckes, T., Six-Materna, I., Expósito, F., Moya, M., Foddy, M., Kim, H., Lameiras, M., Sotelo, M. J., Mucchi-Faina, A., Romani, M., Sakallı, N., Udegbe, B., Yamamoto, M., Ui, M., Ferreira, M. C., ve López, W. L. (2000).

Beyond Prejudice as Simple Antipathy: Hostile and Benevolent Sexism Across Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 763–775.

Greenwald, J. (1999). Bağımlılık mı? Bağlılık mı? Zehirleyici ilişkilerden, besleyici ilişkilere,

(Z. Yıldırımoglu, Çev), Ankara: Kuraldışı yayınları.

Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği. Geliştirme çalışması,

Türk Psikoloji Yazıları, 8(15), 47-61.

Gürüz, D. ve Eğinli, A. (2008). İletişim becerileri: anlamak, anlatmak, anlaşmak. Ankara:

Nobel Yayın ve Dağıtım ltd. Şti.

Hisli Şahin, N., Durak Batıgün, A. ve Uzun, C. (2011). Anksiyete bozukluğu: Kişilerarası

tarz, kendilik algısı ve öfke açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 107-113.

Hisli Şahin, N., Durak Batıgün, A. ve Koç, V. (2011). Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke

ve Depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22 (1), 17-25.

İkiz, E. (2006). *Danışma becerileri eğitiminin danışmanların empatik eğilim, empatik beceri*

ve tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi. İzmir: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

İmamoğlu, S. (2009). *Kişilerarası İlişkiler.* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Anne- babaların kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları

psikolojik saldırganlık davranışları. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 230-241.

Karslı, E. (2008). *Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve psikosomatik bozukluklar* Ankara:

Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Kırımoğlu, H., Kepoğlu, A., Dereceli, Ç., Parlak, N. ve Tozoğlu, E., (2009). *İlköğretim 2.*

kademe öğrencilerinin atılma düzeylerinin spora katılmaları bakımından

incelenmesi. *Ergen Günleri Kongresi*, 11(1), 7-15.

Kiper, İ. (1984). *Saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle*

İlişkisi. Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Koç, V., (2008). *Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve depresyon.*

Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Köksal, F. (1991). *Denetim odağı ile saldırganlık arasındaki ilişkiler.*

Erzurum: Yayınlanmamış doktora tezi.

Kurtyılmaz, Y(2005). *Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları,*

iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler. Eskişehir:

Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Lorenz, K. (2008). *İşte insan,* (V. Atayman; E. Güney, Çev). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı

Basın ve Yayıncılık A.Ş.(Orijinal çalışma basın tarihi 1983).

Litvack, W. McDougall, D. ve Romney M.D. (1997). The Structure of Empathy During

Middle Childhood and its Relationship to Prosocial Behavior, Genetic, *Social and General Psychology Monographs*, 123(30), 303–324.

Morse ve arkadaşları(1992): Morse J.M., Bottorff J., Anderson G., O'Brien B. ve Solberg

S. (1992). Beyond empathy: expanding expressions of caring. *Journal of Advanced Nursing*, 17, 809–821.

Myry, L. ve Helkama, K. (2001). University Students Value Priorities and Emotional

Empathy, *Education Psychology*. 21(1), 28–40.

Nadler, K.L. Nadler, B.L. (2000). Out of Class Communication Between Faculty and

Students: a Faculty Perspective, *Communication Studies, West Lafayette*. 51(2), 176–188.

Oral, N. (2006). *Yeme tutumu bozukluğu ile kişilerarası şemalar, bağlanma stilleri,*

kişilerarası ilişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkilerin incelenmesi,
Ankara Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış doktora tezi.

Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.

Park, H. S., Schepp, K. G., Jang, E. H. ve Koo, H. Y. (2006). Predictors of suicidal ideation among high school students by gender in South Korea. *Journal of School Health*, 76(5), 181-188.

Pişkin, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(2), 775-784.

Prince-Gibson. E. & Schwartz. S. H. (1998). Value priorities and gender. *Social Psychology Quarterly*. 6. 49-67.

Rainey DW. A (1984). Gender Difference in Acceptance of Sport Aggression. *Journal of Teaching of Psychology*, 13 (2) :138–140.

Rehber, E. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi*. Adana: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Riger, S. ve Galligan. P. (1980). Women in management: An exploration of competing paradigms. *American Psychologist*. 35. 902-910.

Saymaz, İ. (2003). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkileri ve bağlanma stillerinin*

arasındaki ilişkinin incelenmesi. İstanbul: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Schierman, S. Gundy, V.K. (2000). The Personal and Social Links Between Age and Self-

reported Empathy, *Social Psychology Quarterly*. 63 (2), 152–174.

Strayer, J. ve Roberts, W. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-

olds. *Social Development*, 13, 1-13.

Şahin, N., Durak, A. ve Yasak, Y. (1994). Interpersonal style, loneliness and depression. *23rd*

International Congress of Applied Psychology, 17-22 Temmuz, Madrid.

Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayıcı bazı değişkenlerin incelenmesi*.

Gazi Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Şekertekin, M. (2008). Spor eğitimi alan ve almayan üniversite bayan öğrencilerinin uyum

düzeyleri, saldırganlık ve kişilerarası ilişki tarzlarının karşılaştırılması.

Beden Eğitimi

ve Spor Bilimleri Dergisi. 5(2), 9-14.

Terzi, C. (2009). *Ergenlerde saldırganlığın madde bağımlılığı ve diğer değişkenlerle ilişkisi*.

Gazi Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Thomas, S. P. (2003). Men's anger: a phenomenological exploration of its meaning in a middle-class sample of american men. *Psychology of Men and Masculinity*, 4 (2), 163-175.

Tutkun, E., Güner, B., Ağaoğlu, S. ve Soslu, R. (2010). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 23- 29.

Ülken, F. (2011). Televizyon izlemede ana-baba aracılığı ile çocukların saldırgan davranışları arasındaki ilişki. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1), 195-216.

Watson, R.J. Biderman, M.D. Sawrie, M.S. (1994). Empathy, Sex Role Orientation, and Narcissism, Sex Roles, *A Journal of Research*, 30 (9–10), 701–724.

Var, L. (2008). *Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma*. Gazi Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Yenel, F. (2004). *Futbol antrenörlerinin saldırganlık türleri ve şiddet olaylarına bakış açıları*. Gazi Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Yıldız, A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.

Yıldırım, E. (2006). Yetiştirme yurtlarında ve ailelerinin yanında kalan ilköğretim 2. Kademe

öğrencilerinin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin incelenmesi, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.

Yılmaz, M. (2010). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişki tarzları ve kendini açma*

düzeyleri arasındaki ilişki, Muğla Üniversitesi, Muğla: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Yüksel, Ç. (2008). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları problemleri*

çözme becerilerinin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi, Konya: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

YAZARLAR HAKKINDA

Yrd. Doç.Dr. Derya Hasta, Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü mezunudur ve aynı üniversitenin Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Doktora tezi başlığı; “Yetkeci Kişilik ve Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi ile Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişki” dir. 1992 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı Ankara Üniversitesi Psikoloji

Bölümündeki görevine 2002-2010 yılları arasında öğretim görevlisi olarak devam etmiştir. 2010 yılından bu yana bölümdeki görevini Sosyal Psikoloji öğretim üyesi olarak sürdürmektedir. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Adli Tıp Anabilim Dalı Adli Psikoloji Programında öğretim üyesidir. İlgilendiği konular arasında, siyaset psikolojisi, kadına yönelik şiddet, hak ihlalleri ve çevre sorunları yer almaktadır.

Erişim: deryahasta@hotmail.com

Müzeyyen Eda Güler, 2011 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Psikoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı yıl bölümün Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamış olup, halen eğitimine devam etmektedir.

Erişim: medguler@gmail.com

SUMMARY

The results revealed that interpersonal styles and empathy were related with aggression types. Empathic tendency and contemptuous interpersonal style were found to be predictive of both destructive aggression and passive aggression. Assertiveness, on the other hand, was predicted by explicit and egocentric relationship styles. The findings also indicated that females had

higher scores on empathic tendency, explicit and respectful interpersonal styles, assertiveness; and lower scores on egocentric and contemptuous interpersonal style, destructive and passive aggression than did males. These differences in sex were explained by the traditional sex roles. Therefore, further research taking into account the sex roles would contribute to a better understanding of the subject.